

Zehebî, bu tartışmaların özellikle isnad-
la ilgili yanlarını zikrettikten sonra İbn
Âmir'in kiraatinin kabulü hususunda ke-
sin bir icmâ bulunduğunu (*Ma'rîfetü'l-
kurrâ*, I, 195), bilgisiz bazı kimselerin söz-
lerine rağmen bunun makbul bir kıraat
olduğunu (*Mizânü'l-İtidâl*, II, 449) söyle-
miştir. İbnü'l-Cezerî ise İbn Mücâhid'in,
Şam ve Yukarı Mezopotamya bölgeleri
halkının onun kıraatında birleştiğini söy-
lemesinin bu kıraatin gücünün en büyük
delili olduğunu, I. (VII.) yüzyıldan itibaren
gerek halkın gerekse ilim adamlarının bir
esasa dayanmayan bir kıraat üzerinde
birleşmelerinin düşünülmemeyeceğini ifa-
de etmiştir.

Gerçekten de İbn Âmir'in kıraati ilk asır-
larda Şam ve Yukarı Mezopotamya bölgelerinde yayılmış (İbn Mücâhid, s. 87; Dâ-
nî, *Câmi'u'l-beyân*, vr. 12^b), İbnü'l-Cezerî'ye göre Şam bölgesinde V. (XI.) yüzyılın sonuna kadar namazda ve tilâvette hep bu kıraat tercih edilmiştir. Ancak bu tarihlerde Irak'tan gelen bir âlimin Emevî-
ye Camii'nde Ebû Amr b. Alâ'nın kıraatini okutması üzerine halk buna yönelmiş ve bu kıraat bölgesinde yayılmıştır (*Gâyetü'n-nihâye*, I, 292, 424). Makdisî, Şam bölgesinde Ebû Amr b. Alâ'nın kıraatinin daha çok okunduğunu, ancak Dimaşk'ta İbn Âmir'in kıraatinin tercih edildiğini, Emevîye Camii'nde imamın mutlaka onun kıraatıyla namaz kıldırıldığını söylemiş (*Ah-senü't-tekâsim*, s. 180), Mısır'da ise yedi kıraatin hepsinin kullanıldığını, en az okunanın da İbn Âmir'in kıraati olduğunu belirtmiştir (*a.g.e.*, s. 202).

İbn Âmir'in kıraatinin bazı özellikleri şunlardır: 1. İstisnaları olmakla birlikte İbn Zekvân'ın rivayetine göre aşağıdaki on fiilde imâle yapar: خاف، حاق، جاء، شاء، زاد، قبل، غيظ، جئ، 2. خاب، طاب، ضاق، زاغ، ران، سيق، سبت، سئ، kelimelerini ismâm ile okur. 3. هزوا kelimesini geçtiği her yerde هزء diye hemze ile okur. 4. Bazı istisnalar dışında ابراهيم kelimesini ابراهام şeklinde kıraat eder. 5. لبثتم ve لبثت kelimelerinde "sâ"yı (ث) "tâ"ya (ت) idgam yaparak okur. 6. اخذتم، اخذت، اخذت، اخذت kelimelerinde "zâl"i (ذ) "tâ"ya (ت) idgam yapar.

İbnü'n-Nedîm, İbn Âmir'in *İhtilâfû me-şâhifi's-Şâm ve'l-Hicâz ve'l-İrâk* ve *Kitâb fi maqtû'î'l-Kur'âni ve mevşûlih* adlı iki eserinden söz etmektedir. İbn Âmir'in kıraati yedi, sekiz, on ... kıraate dair hemen bütün eserlerde yer aldığı gibi müstakil çalışmalara da konu olmuştur (bu çalışmalardan bazılarının yazma nüshaları için bk. *el-Fihrisû's-şâmil*, s. 21, 149, 160, 188).

BİBLİYOGRAFYA :

Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, Beyrut 1403/1983, I, 357-358; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 449; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, V, 156; İcî, *es-Şikât*, s. 262; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, II, 402-403; Ebû Zû'r'a ed-Dimaşkî, *Târîh* (nşr. Şükrullah b. Nî'metullah el-Kücânî), Dimaşk 1980, I, 343, 346-347; Vekî, *Ahbarü'l-kuât*, III, 199-203; İbn Mücâhid, *Kitâbü's-Seb'a* (nşr. Şevkî Dayf), Kahire 1972, s. 86-87, 101; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, V, 122-123; İbn Hibbân, *es-Şikât*, V, 37; İbn Hâleveyh, *Muhtaşar fi şevâz-zî'l-Kur'ân* (nşr. G. Bergsträsser), Beyrut 1934, s. 29-30, 47, 50, 164; Makdisî, *Ah-senü't-tekâsim*, s. 142-144, 180, 202; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 144-145, 174, 176; Dâni, *Câmi'u'l-beyân*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 62, vr. 12^b-13^a; a.mlf., *et-Teyisr* (nşr. O. Pretzl), İstanbul 1930, s. 5-6; Enderâbî, *Kurâ'atü'l-kurrâ'î'l-ma'rûfîn* (nşr. Ahmed Nusayyif el-Cenâbî), Beyrut 1407/1986, s. 77-82; Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut), II, 70; İbnü'l-Bâzî, *el-Iknâ*, I, 103-115; İbn Ebû Meryem, *el-Muâhaz fi vücûhi'l-kur'â ve'ileliha* (nşr. Ömer Hamdânî el-Kübeysî), Mekke 1414/1993, I, 113-115; Ebû'l-Alâ el-Hemedânî, *Gâyetü'l-İhtisâr* (nşr. Eşref M. Fuâd Tal'at), Cidde 1414/1993, I, 29-34; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrevî), XIX, 8-12; XXIX, 271-282; Ali b. Muhammed es-Sehâvî, *Cemâli'l-kurrâ* (nşr. Ali Hüseyin el-Bevvâb), Mekke 1408/1987, II, 432-435; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 143-153; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, V, 292-293; a.mlf., *Ma'rîfetü'l-kurrâ* (Altıkulaç), I, 124, 136, 186-197; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 101-120*, s. 339-401; a.mlf., *Mizânü'l-İtidâl*, II, 449; Safedî, *el-Vâfi*, XIV, 195; XVII, 227-228; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye*, I, 292, 423-425; İbn Nâsiruddin, *Tauzîhu'l-Müştebih* (nşr. M. Naîm el-Araksûsî), Beyrut 1414/1993, VIII, 247; IX, 208-209; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 274-275; Süyûtî, *Târîhu'l-hulefâ*, Beyrut, ts. (Dârü's-Sekâfe), s. 244; Lebîb es-Said, *el-Muşhafü'l-mürettel*, Kahire 1387/1967, s. 176 vd.; Mahmûd Hüsnî, "Kurâ'atü İbn Âmir: meşâdiruhâ ve mevkûfû'n-nühât minhâ", *el-Mu'temerü'd-devliyyü'r-râbî li-târîhi bilâdi's-Şâm*, Amman 1989, s. 390-406; *el-Fihrisû's-şâmil*: 'ulûmü'l-Kur'ân, mahtûâtü'l-kurâ'ât (nşr. el-Mecmau'l-melikî), Amman 1415/1994, s. 21, 149, 160, 188; "İbn Âmir", *EP* (İng.), III, 704; Ahmed Pâketçi, "İbn Âmir", *DMBİ*, IV, 175-177.

TAYYAR ALTIKULAÇ

İBN AMİRE

(ابن عميرة)

Ebû'l-Mutarriif Ahmed
b. Abdillâh b. Amîre el-Mahzûmî
(ö. 658/1260)

Endülüslü âlim ve şair.

582 Ramazanında (Kasım-Aralık 1186) Belensiye'nin (Valencia) güneyinde yer alan Ceziretû Şukr'da (Alcira) doğdu. Nisbesinden Endülüslü'e göç eden Benî Mahzûm kabilesine mensup olduğu anlaşılmaktadır. Doğduğu yerde başladığı tahsilini Belensiye'de sürdürdü. Belensiye'de Süleyman b. Sâlim el-Kelâî, Ebû'l-

Hattâb Ahmed b. Vâcib ve Muhammed b. Eyyûb el-Gâfîkî'den dil, edebiyat, fıkıh, hadis, tarih, kelâm, felsefe ve mantık dersleri aldı. Daha sonra Dâniye'ye (Denia) giderek Ebû Muhammed İbn Havtullah, İşbiliye'de (Sevilla) Ömer b. Muhammed eş-Şelebîn ve Mürsiye'de (Murcia) Azîz b. Abdülmelik b. Hattâb gibi âlimlerden istifade etti. Edebiyat ve tarihte Süleyman b. Sâlim el-Kelâî'den; kelâm, usûl-i fıkıh, felsefe, mantık, tıp gibi dinî ve akıl ilimlerinde Azîz b. Abdülmelik b. Hattâb'dan etkilendi. Bu ilimlerde belli bir seviyeye geldikten sonra çeşitli resmî görevlerde bulundu. 607-637 (1210-1239) yılları arasında Belensiye, İşbiliye ve daha başka şehirlerde Muvahhidî valilerine kâtiplik yaptı. Muvahhidîler'in zayıflaması üzerine Endülüslü'te hükümler olan Benî Merdeniş, Hüdîler ve Hattâbîler dönemlerinde de kâtiplik görevine devam etti. Bir süre Şâtibe (Jevita) ve Uryûle'de (Orihuela) kadılık yaptı. Aragon Kralı I. James'in 627 (1230) yılında Mayurka'yı (Majorka) istilâ ettiği sırada da bu görevine devam etti. I. James Belensiye'yi istilâ edince (636/1238) arkadaşı Hasan b. Halâs el-Belensi'nin vali bulunduğu Sebte'ye (Ceuta) gitti. Burada bir süre kalıp Rabat'a geçti. Rabat'ta tanıştığı Muvahhidî Halifesi Abdülvâhid er-Reşîd'le birlikte başşehir Merakeş'e kadar yolculuk yaptı. Bir süre Reşîd'e kâtiplik yaptıktan sonra Merakeş'in doğusunda bulunan Hilâne'ye kadı olarak tayin edildi. İlmî bir çevre bulamadığı Hilâne'de fazla kalmak istemedi ve arkadaşlarının aracılığı ile Rabat'a kadı tayin edildi. 640'ta (1242) Reşîd'in ölümü üzerine yerine geçen Ali b. İdrîs el-Mu'tazîd zamanında (1242-1248) Vezir Yahyâ b. Atûş'un himayesine girdi ve bu sayede kadılık görevine devam etti. Vezir görevinden azledilince İbn Amîre de Miknâs'e kadı olarak gönderildi. Buradaki memuriyeti döneminde hükümdarlığa daha lâyık gördüğü Hafsîler'e yardım ederek şehri ele geçirmelerinde etkili oldu. Bir süre Hafsî emiri Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Abdülvâhid'e kâtiplik yaptı. Miknâs'ta Muvahhidîler tarafından geri alınması üzerine 646'da (1248) Sebte'ye giderek arkadaşı Vali Hasan b. Halâs'a kâtiplik yaptı ve onun için methiyeler kaleme aldı. Aynı yıl Emîr Ebû Zekeriyâ Yahyâ el-Hafsî'nin daveti üzerine Bicâye'ye (Bougie) geçti ve halifeye iki kaside takdim etti. Bicâye'de kaldığı iki yıl içinde öğrenci yetiştirdi, edebî mektuplar ve şiirler yazdı. Yahyâ b. Abdülvâhid'in ölümünden sonra Tunus'ta hâkimiyet kuran oğlu Muhammed el-

Müstansır'a tâziye ve tebrik mektubu göndererek kendisiyle iyi ilişkiler kurmaya çalıştı. Daha sonra da halife ve devlet ricâliyle mektuplaşmayı sürdüren İbn Amîre Müstansır'ın daveti üzerine Tunus'a gitti. Kâbis, Ürbüs ve Kostantîne'de kadılık yaptı. Edebî ve ilmî kudretini takdir eden Müstansır onu kendisine nedim ve müsteşar olarak tayin etti. Bu dönemde birçok öğrenci yetiştirdi. Muhammed b. Ebû Bekir el-Berrî, Muhammed b. İbrâhim el-Berâzî, Ahmed b. Şerîf el-Belensî, Ebû Bekir İbn Habîş, Muhammed İbnü'r-Remîmî, İbnü'z-Zübeyr es-Sekafî, Tâhir b. Ali eş-Şukrî ve oğlu Ebû'l-Kâsım İbn Amîre yetiştirdiği öğrencilerden bazılarıdır. 20 Zilhicce 658'de (26 Kasım 1260) Tunus'ta vefat etti.

Nesir ve nazımda, özellikle sanatlı nesirde devrinin büyük ediplerinden olan İbn Amîre şiirlerinden çok sanatlı nesirle kaleme aldığı resmî ve oldukça uzun özel mektuplarıyla tanınır. Mektuplarında yoğun olarak kullandığı tarihî telmihler, edebî tazminler, ilmî terimler onun geniş kültüre sahip olduğunu göstermektedir.

Eserleri. Kaynaklarda pek çok eser telif ettiği kaydedilen İbn Amîre'nin günümüze sadece iki eseriyle bazı risâle ve manzumeleri ulaşmıştır. 1. *Dîvânü resâ'il*. İbn Amîre'nin resmî ve özel mektuplarından meydana gelen eser öğrencisi Ahmed b. Şerîf el-Belensî tarafından derlenmiştir. İbn Abdülmelik el-Merrâkûşî, *ez-Zeyl ve't-tekmile* adlı eserinde İbn Amîre'nin mektup ve şiirlerinden verdiği örnekleri bu divandan seçmiştir. Mağribli Muhammed b. Ali b. Hânî es-Sebtî tarafından *Buğyetü'l-müstatîrif ve ğunyetü'l-müte'tarîf min kelâmi imâmî'l-kitâbe Ebi'l-Mu'tarîf* adıyla da bir araya toplanan nesir ve şiirleri Rabat el-Hizânetü'l-âmme ile (nr. 232-233) Madrid Tarih Akademisi Kütüphanesi'nde (Mektebetü'l-akâdimiyeti't-târihi'l-melikiyye, nr. 3) bulunmaktadır. 2. *et-Tenbîhât 'alâ mâ fi't-Tibyân mine't-temvîhât*. Kemâleddin Abdülvâhid b. Abdülkerîm ez-Zemlânî'nin beyân ilmine (belâgat) ve Kur'an'ın i'câza dair *et-Tibyân fi 'ilmi'l-be-yân el-mu'tîlî' 'alâ i'câzi'l-Kur'ân* adlı eserine reddiyedir (Brockelmann, *GAL*, I, 381). H. Monés'in bu eserin adını *et-Tibyân fi 'ilmi'l-keâm* olarak kaydetmesi ve kelâma dair bir eser olarak göstermesi yanlıştır (*EP* [İng.], III, 705). 3. *Kitâb fi kâ'ineti Mayûrka*. Aragon Kralı I. James'in Mayurka adasını işgal ettiği 627 (1230) yılında müslümanlara yaptığı z-

lümlemleri anlatan uzun bir mektuptan ibarettir. Makkarî bu mektuptan alıntılar yapmıştır (*Nefhu't-tîb*, IV, 490-496).

Bunların dışında İbn Amîre'nin, Fahred-din er-Râzî'nin kelâma dair *el-Me'âlim* adlı eserine tenkit mahiyetinde bazı fasıllar eklediği nakledilir (Muhammed b. Şerîfe, s. 297-298). İlmî risâleler de kaleme aldığı anlaşılan İbn Amîre'nin kaynaklarda bu tür risâlelerinden bazı parçalar nakledilmektedir (*a.g.e.*, s. 301-304).

Bazı kaynaklarda (*Hediyetü'l-'ârifin*, I, 96; *İzâhu'l-meknûn*, I, 326; Ziriklî, I, 159) *et-Tenbîh 'ale'l-muğâlaât ve't-temvîh* adlı eserin İbn Amîre'ye nisbet edilmesi doğru değildir. Escorial Library'de nüshası bulunan bu eserin İbn Amîre'nin vefatından iki asır önce kaleme alındığı kaydedilmektedir (Brockelmann, *GAL*, I, 381).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Ebbâr, *el-Muktedab min kitâbi Tuḥfe-ti'l-kâdim* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Kahire 1402/1982, s. 197-202; Ebû'l-Abbâs el-Gabrîni, *Unvânü'd-dirâye* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1969, s. 298-302; İbnü'l-Hatîb, *el-İhâta*, I, 327; IV, 260; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 203; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, I, 319; İbnü'l-Kâdi, *Cezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1973, s. 145-146; Makkarî, *Ez-hârü'r-riyâz* (nşr. Saïd Ahmed A'râb v.dğr.), Rabat 1398/1978, III, 218; a.mlf., *Nefhu't-tîb*, I, 305-321; IV, 490-496; *Hediyetü'l-'ârifin*, I, 96; *İzâhu'l-meknûn*, I, 326; Brockelmann, *GAL*, I, 381; *Suppl.*, I, 546; Muhammed b. Şerîfe, *Ebû'l-Mu'tarîf Ahmed b. 'Amîre el-Mahzûmî: hayâtühü ve âşâruh*, Rabat 1386/1966, tür.yer.; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), I, 159; Abdülvehhâb b. Mansûr, *A'lâmü'l-Magribi'l-'Arabî*, Rabat 1406/1986, IV, 152-168; H. Monés, "İbn 'Amîra", *EP* (İng.), III, 704-705; Mihrân Erzende, "Ebû'l-Mu'tarîf", *DMBİ*, V, 250-256.

MUSTAFA ÖZ

İBN AMMÂR, Fahrülmülk (فخر الملك ابن عمار)

Ebû Ali Fahrülmülk Ammâr
b. Muhammed b. Ammâr el-Kâdî
(ö. 514/1120)

Trablusşam'da hüküm süren
Ammâroğulları'nın son emîri
(1099-1109).

Muhtemelen Mağrib'den Mısır'a göç etmiş Berberî asıllı bir kadî ailesine mensuptur. Kardeşi Celâlülmülk'ün ölümü üzerine Şâban 492'de (Haziran-Temmuz 1099) Ammâroğulları Emîrliği'nin başına geçti. Küçük bir orduya sahip olduğu halde komşularına karşı takip ettiği politika sayesinde bağımsızlığını devam ettirdi ve Cebele'den Fâtîmîler'in denetimi altında bulunan Beyrut'a kadar bütün sahil yolunu kontrol altına aldı.

Trablusşam ve Ammâroğulları'nın hâkimiyetindeki diğer yerler İbn Ammâr devrinde devamlı olarak Haçlı saldırılarına mâruz kaldı. Fakat İbn Ammâr Haçlılar'a karşı başarılı bir mücadele verdi. Haçlılar 1104'ten itibaren Trablusşam'ı sürekli biçimde kuşatmalarına rağmen bir sonuç alamıyorlardı. İbn Ammâr ise sahip olduğu büyük servet sayesinde muhteşem bir ticaret filosunu elinde bulunduruyor ve o sırada Mısır limanlarından her türlü ihtiyacını temin ediyordu. Daha sonra deniz yoluyla gelen erzakın yeterli olmaması ve kara yoluyla ikmal yapılamaması üzerine 500 (1106-1107) yılında Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'a üst üste mektup göndererek âcil yardım istedi. Ancak Selçuklu emîrleri arasındaki çekişmeler yüzünden bu yardım gerçekleşmedi. İbn Ammâr, bu olumsuz gelişmelere rağmen 1106-1107 yıllarında Trablusşam'ı müdafaaya devam etti. 500 yılının Şâban ayında (Nisan 1107) muhasaranın şiddetlenmesi üzerine Abbâsî Halifesi Müstazhir-Billâh ve Sultan Muhammed Tapar'dan yardım istemek için Bağdat'a gitti. Fakat yine emîrler arasındaki rekabet ve mücadele yüzünden Selçuklular'dan beklediği yardımı alamadı. Bunun üzerine Bağdat'tan ayrılan İbn Ammâr 15 Muharrem 502'de (25 Ağustos 1108) Dimaşk'a döndü. Dimaşk'ta iken Trablusşam'ın Fâtîmîler'in eline geçtiğini öğrendi ve Dimaşk askerleriyle beraber Cebele'ye gitti.

6 Mart 1109'da bütün Haçlı liderleri Trablusşam önünde toplanıp şehri karadan ve denizden kuşattılar. Şehir 12 Temmuz 1109 tarihinde işgal edildi. Antakya hâkimi Tancred daha sonra Cebele'yi kuşattı. 23 Temmuz 1109'da Cebele'yi de ele geçiren Haçlılar Ammâroğulları hânedanına son verdiler. Haçlılar şehri teslim almadan oradan kaçmayı başaran İbn Ammâr önce Şeyzer hâkimi Emîr Sultan b. Ali el-Kinânî'nin, ardından Atabeg Tuğtegin'in yanına Dimaşk'a gitti (Muharrem 503/Ağustos 1109). Haçlılar'a karşı başlatılmak istenen cihad harekâtı gerçekleştirilemeyince bir defa daha o sırada Bağdat'ta bulunan Sultan Muhammed Tapar'ı ve Halife Müstazhir-Billâh'ı ziyaret ederek Haçlı tehlikesinin ciddiyetini anlatmaya karar verdi ve Bağdat'a hareket etti. Ancak bu girişiminden bir sonuç elde edemedi.

İbn Ammâr 512'de (1118) Irak Selçuklularından Melik Mes'ûd b. Muhammed Tapar'a vezir oldu. Melik Mes'ûd aynı yıl bazı emîrlerin tahrikiyle Irak-ı Arabî